

ELEKTRONICZNE OŚWIADCZENIE WOLI (CZ. 2)

Sylvia Kotecka

Centrum Badań Problemów Prawnych
i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej (CBKE)

s.kotecka@prawo.uni.wroc.pl

<http://cbke.prawo.uni.wroc.pl>

OŚWIADCZENIE WOLI

• Art. 60 KC. Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, wola osoby dokonywającej czynności prawnej może być wyrażona **przez każde zachowanie się tej osoby**, które **ujawnia jej wolę w sposób dostateczny**, w tym również przez ujawnienie tej woli **w postaci elektronicznej** (oświadczenie woli).

→ zasada **swobody formy oświadczenia woli**

- oświadczenie woli może być wyrażone przez każde zachowanie, któremu są przypisane reguły znaczeniowe.

• Ograniczeniem tej zasady są różne formy szczególne:

- zwykła forma pisemna;
- z poświadczeniem daty (art. 81 KC);
- z poświadczeniem podpisu (art. 75a KC);
- akt notarialny (art. 158 KC);
- forma elektroniczna???

ELEKTRONICZNE OŚWIADCZENIE WOLI

- Ustawodawca nie zdefiniował „postaci elektronicznej”
 - kliknięcie na ikonkę „zamawiam” na stronie internetowej;
 - wysłanie maila z zamówieniem;
 - wysłanie SMS-a z zamówieniem;
 - komunikat wysłany za pośrednictwem systemów elektronicznej wymiany danych (EDI);
 - oświadczenie woli na nośniku danych, np. płycie CD;
 - ściągnięcie pliku ze strony internetowej (tu zawarcie umowy następuje w tym samym czasie, co jej wykonanie – w sensie prawnym).

- Jest tendencja do niesłusznego utożsamiania elektronicznego oświadczenia woli tylko i wyłącznie z plikiem tekstowym opatrzonym bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu...
 - ogromna większość platform, w oparciu o które działa e-commerce, bazuje na oświadczeniach woli, które nie mają bezpiecznego e-podpisu ani żadnego certyfikatu; czyżby nie były w ogóle oświadczeniami woli, a transakcje zawarte na aukcjach internetowych były nieważne...?!

Skąd się bierze takie przekonanie?

- Art. 78 § 2 KC: Oświadczenie woli w postaci elektronicznej opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu jest równoważne z oświadczeniem woli złożonym w formie pisemnej.
 - to jedyny przepis w KC, który wspomina o bezpiecznym podpisie elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu;
 - ale ten przepis zrównuje pisemną formę oświadczenia woli z oświadczeniem w postaci elektronicznej, które jest opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu;
 - ten przepis nie przesądza o postaci elektronicznego oświadczenia woli...

CHWIŁA ZŁOŻENIA OŚWIADCZENIA WOLI

• Ma doniosłość prawną, bo:

- składający oświadczenie woli jest od tego momentu nim związany, a odwołanie oświadczenia może nastąpić tylko pod pewnymi warunkami;
- moment ten jest decydujący dla rozstrzygnięcia, czy czynność prawna została dokonana we właściwym terminie;
- chwila ta decyduje o uznaniu ważności bądź nieważności oraz interpretacji czynności prawnej.

• Oświadczenia woli mogą być składane oznaczonemu adresatowi (np. drugiej stronie umowy) albo nieoznaczonemu kręgowi adresatów (np. przyrzeczenie publiczne, art. 919-921 KC).

• Art. 61 § 1 KC. Oświadczenie woli, które ma być złożone innej osobie, jest złożone z chwilą, gdy doszło do niej w taki sposób, że **mogła zapoznać się z jego treścią**. Odwołanie takiego oświadczenia jest skuteczne, jeżeli doszło jednocześnie z tym oświadczeniem lub wcześniej.

→ *teoria doręczenia*: złożenie oświadczenia woli przesłanego pocztą następuje w momencie wrzucenia listu do skrzynki pocztowej adresata albo wręczenia adresatowi listu poleconego; nieważne, czy adresat zapozna się z treścią listu – ważne, że ma taką możliwość.

CHWIŁA ZŁOŻENIA OŚWIADCZENIA WOLI W POSTACI ELEKTRONICZNEJ

• Art. 61 § 2 KC. Oświadczenie woli wyrażone w postaci elektronicznej jest złożone innej osobie z chwilą, gdy wprowadzono je do środka komunikacji elektronicznej w taki sposób, żeby osoba ta mogła zapoznać się z jego treścią.

→ chodzi tu o oświadczenia woli, które nie są umieszczone na nośniku danych i przesłane następnie pocztą lub wręczone osobiście, ale o oświadczenia woli wysłane za pomocą środków komunikacji elektronicznej, np. Internetu.

KILKA WĄTPLIWOŚCI

→ Czym jest środek komunikacji elektronicznej? Ustawodawca nie odwołał się do definicji z przepisów o świadczeniu usług drogą elektroniczną...

→ Czym jest „wprowadzenie do środka komunikacji elektronicznej”? Czy konieczne jest zapisanie pliku w pamięci komputera/innego urządzenia odbiorcy?

Dwa stanowiska:

1. Nie.

2. Tak.

Pierwsze (NIE) odpowiada *teorii doręczenia*, więc należy je przyjąć.

Zatem: moment pojawienia się wiadomości na dostępnym adresatowi serwerze wyznacza chwilę dojścia do adresata oświadczenia woli w postaci elektronicznej. Adresat ponadto powinien mieć faktyczny dostęp do przechowywanych na serwerze danych i móc zapisać je na swoim komputerze. Powinien móc zapoznać się z takim oświadczeniem woli w zwykłym toku czynności, bez szczególnych nakładów i wysiłku

→ jeśli e-mail dociera do przedsiębiorcy „niewirtualnego” w piątek po godzinach pracy, do złożenia oświadczenia woli zawartego w tym mailu doszło w poniedziałek rano (generalnie: z początkiem następnego dnia pracy).

ORZECZENIE SĄDU NAJWYŻSZEGO Z 2003 R.

• Oświadczenie woli w postaci elektronicznej dokonane *online* zostaje złożone z chwilą jego przejścia do systemu informatycznego prowadzonego i kontrolowanego przez odbiorcę, to jest w momencie przyjęcia oświadczenia przez serwer odbiorcy i zarejestrowania na nim odpowiednich danych (*cytat za: Z. Radwański, Prawo cywilne - część ogólna, Warszawa 2005, s. 223*).

• Kilka kolejnych wątpliwości:

→ Czy to orzeczenie nie przeczy teorii doręczenia? Nie ma mowy o możliwości zapoznania się treścią oświadczenia przez odbiorcę...

- Co oznacza wymóg, aby system informatyczny był prowadzony i kontrolowany przez odbiorcę?
- Kim jest odbiorca? Bezpośrednim adresatem oświadczenia woli czy usługodawcą świadczącym usługi drogą elektroniczną?
- Który moment jest miarodajny – przyjęcie czy zarejestrowanie danych?

PROBLEMY Z OŚWIADCZENIEM WOLI W POSTACI ELEKTRONICZNEJ

- Ryzyko niedojścia oświadczenia woli do adresata w odpowiednim czasie spoczywa na nadawcy.
- A jeśli oświadczenie woli w postaci elektronicznej nie będzie mogło być odczytane przez odbiorcę z przyczyn technicznych?
- Konsekwencje co do zasady ponosi **podmiot, który ma wpływ na powstanie przeszkód natury technicznej**.
 - nie ma jednej reguły interpretacyjnej:
 - jeśli nadawca błędnie zapisał oświadczenie woli? Ryzyko nadawcy.
 - jeśli oświadczenie zostało zniekształcone podczas przesyłu? Ryzyko nadawcy.
 - jeśli adresat nie ma programu umożliwiającego prawidłowy odczyt przesłanego oświadczenia woli? Ryzyko adresata? Może je obalić (art. 6 KC).

Na adresacie oświadczenia woli spoczywa ciężar dowodu co do faktu, że mimo wprowadzenia oświadczenia woli do środka komunikacji elektronicznej **nie miał faktycznej możliwości zapoznania się z jego treścią**.

- Jeśli jej nie miał, nie doszło do skutecznego doręczenia oświadczenia woli – tu ryzyko spoczywa na nadawcy.
- Ryzyko odbiorcy – jeżeli do utraty lub zniekształcenia oświadczenia woli doszło z jego winy, zanim zdążył się zapoznać z treścią tego oświadczenia, przyjmuje się, że zostało mu ono jednak doręczone.

JESZCZE JEDNA WĄTPLIWOŚĆ

- Zautomatyzowane elektroniczne oświadczenia woli a teoria doręczenia
 - jednostronnie zautomatyzowane oświadczenia woli
 - program komputerowy (elektroniczny inteligentny agent) wysyła automatycznie generowane potwierdzenie złożenia zamówienia
 - dwustronnie zautomatyzowane oświadczenia woli przesyłane np. za pośrednictwem systemów elektronicznej wymiany danych, EDI
 - wysyłanie i przyjmowanie ofert bez udziału człowieka
 - trudno mówić o możliwości zapoznania się ze złożonym w ten sposób (automatycznie) oświadczeniem woli, bo do niego nie dochodzi;
 - doręczenie wiadomości elektronicznej w systemie EDI powinno następować w momencie, w którym **wiadomość została wprowadzona do systemu informatycznego** wyznaczonego przez adresata w celu otrzymywania tego rodzaju wiadomości.

MOC OŚWIADCZENIA WOLI

- Art. 62 KC. Oświadczenie woli, które ma być złożone innej osobie, nie traci mocy wskutek tego, że zanim do tej osoby doszło, **składający je zmarł** lub **utracił zdolność do czynności prawnych**, chyba że co innego wynika z treści oświadczenia, z ustawy lub z okoliczności.

WYKŁADNIA OŚWIADCZEŃ WOLI

- **Wykładnia** – interpretacja; przypisanie znaczenia słowom użytym w akcie prawnym (np. ustawie) lub czynności prawnej (np. umowie).
- Celem wykładni nie jest wykrycie wewnętrznej woli danej osoby, ale zrozumienie rzeczywistej treści jej działania, zmierzającego do wywołania skutków prawnych.

- Zasadnicze znaczenie ma zachowanie ujawnione osobom trzecim („wola zewnętrzna”), a nie „wola wewnętrzna” składającego oświadczenie woli.

- Oświadczeniu woli należy przypisać takie znaczenie, jakie stanowi rezultat starannych zabiegów interpretacyjnych adresata (nad interesem nadawcy przeważa **ochrona zaufania odbiorcy**).

- Nie ma specjalnych reguł dotyczących wykładni oświadczeń woli w postaci elektronicznej.

- Art. 65. § 1 KC. Oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na **okoliczności, w których złożone zostało**, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje.

§ 2. W umowach należy raczej badać, jaki był **zgodny zamiar stron i cel umowy**, aniżeli opierać się jej dosłownym brzmieniu.

→ należy uznać taki sens oświadczenia woli, który mógłby wywieść przeciętny uczestnik obrotu prawnego znajdujący się w podobnych okolicznościach, o podobnej wiedzy i doświadczeniu

NALEŻYTA STARANNOŚĆ

- Ale art. 355 § 1 KC: Dłużnik obowiązany jest do staranności ogólnie wymaganej w stosunkach danego rodzaju (*należyta staranność*).

§ 2: Należyta staranność dłużnika w zakresie prowadzonej przez niego działalności gospodarczej określa się **przy uwzględnieniu zawodowego charakteru tej działalności**.

→ podwyższony standard należytej staranności u profesjonalistów

WYKŁADNIA ELEKTRONICZNYCH OŚWIADCZEŃ WOLI

- Należy wziąć pod uwagę:

→ szczególne znaczenie słów, a więc specyficznego języka, jakim posługują się Internauci;

- emotikonki,
- wielkość czcionki (np. wyróżnienie kilku słów – napisanie ich większą czcionką, niż pozostałą część oświadczenia woli), podkreślenia, pogrubienia itp.

WADY OŚWIADCZEŃ WOLI

- Takie stany faktyczne, które uzasadniają pozbawienie oświadczenia woli skuteczności prawnej - przez ustawodawcę lub autora oświadczenia, przy spełnieniu określonych w KC przesłanek. Takie oświadczenie może być **nieważne** od momentu złożenia albo **wzruszone**.
- Zakłócenie procesu podejmowania decyzji lub wyrażenia woli.
- W prawie polskim są 4 typy wad oświadczeń woli:
 - brak świadomości lub swobody;
 - pozorność;
 - błąd (z kwalifikowaną jego postacią – podstępem);
 - groźba.
- Nie ma szczególnych reguł prawnych odnoszących się do wad elektronicznych oświadczeń woli.
- Wątpliwości dotyczą ustalenia granicy pomiędzy wadliwym zachowaniem człowieka a błędnym funkcjonowaniem urządzeń lub wadami oprogramowania.
- Wydaje się, że najczęściej będziemy mieć do czynienia z błędem oraz zniekształceniem treści elektronicznego oświadczenia woli przy jego przesyłaniu.

BRAK ŚWIADOMOŚCI LUB SWOBODY

- Art. 82 KC. **Nieważne** jest oświadczenie woli złożone przez osobę, która **z jakichkolwiek powodów** znajdowała się w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i

wyrażenie woli. Dotyczy to w szczególności choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego, chociażby nawet przemijającego, zaburzenia czynności psychicznych.

→ zachodzi tylko wtedy, gdy możliwość dokonania wolnego wyboru jest całkowicie wyłączona (choroba psychiczna, zaburzenie czynności psychicznych, nadużycie alkoholu, przymus fizyczny); trudna sytuacja osobista lub majątkowa nie jest przesłanką nieważności oświadczenia woli z art. 82 KC.

POZORNOŚĆ

- Art. 83. § 1 KC. **Nieważne** jest oświadczenie woli złożone drugiej stronie za jej zgodą dla pozorów. Jeżeli oświadczenie takie zostało złożone dla ukrycia innej czynności prawnej, ważność oświadczenia ocenia się według właściwości tej czynności.

§ 2. Pozorność oświadczenia woli nie ma wpływu na skuteczność odpłatnej czynności prawnej, dokonanej na podstawie pozornego oświadczenia, jeżeli wskutek tej czynności osoba trzecia nabywa prawo lub zostaje zwolniona od obowiązku, chyba że działała w złej wierze.

- Oświadczenie woli ma wywołać skutki prawne, ale inne niż te, które zostały ujawnione „na zewnątrz” – czyli osobom trzecim;

→ zawarcie przez strony pozornej umowy sprzedaży, podczas gdy faktycznie dokonują darowizny

BŁĄD

- Art. 84. § 1 KC. W razie błędu co do treści czynności prawnej **można uchylić się od skutków prawnych** swego oświadczenia woli. Jeżeli jednak oświadczenie woli było złożone innej osobie, uchylenie się od jego skutków prawnych dopuszczalne jest tylko wtedy, gdy błąd został wywołany przez tę osobę, chociażby bez jej winy, albo gdy wiedziała ona o błędzie lub mogła z łatwością błąd zauważyć; ograniczenie to nie dotyczy czynności prawnej nieodpłatnej.

§ 2. Można powoływać się tylko na błąd uzasadniający przypuszczenie, że gdyby składający

oświadczenie woli nie działał pod wpływem błędu i oceniał sprawę rozsądnie, **nie złożyłby oświadczenia tej treści (błąd istotny)**.

- Elektroniczne oświadczenia woli są z reguły składane innej osobie.
- Błąd polega albo na wadliwym podjęciu decyzji, albo wadliwym jej zakomunikowaniu, uzewnętrznieniu.

- Pytanie o **skutki niezamierzonego, przypadkowego złożenia elektronicznego oświadczenia woli**, np. zaakceptowanie „niechący” określonego polecenia na stronie internetowej
 - nie złożono w ogóle oświadczenia, bo nie podjęto decyzji o chęci jego złożenia
 - niemniej jednak system przyjął zamówienie...

- Niedostateczne rozeznanie co do treści oświadczenia woli (prawa i obowiązki stron)
 - do złożenia oświadczenia woli doszło
 - **nie ma błędu, gdy ktoś świadomie podpisuje dokument, nie znając jego treści!**

- Niedostateczne rozeznanie co do skutków prawnych złożenia oświadczenia woli
 - do złożenia oświadczenia woli doszło;
 - nie ma błędu.

- **Nie jest błędem wyciągnięcie fałszywych wniosków czy brak wyobraźni co do skutków swego postępowania!**

- Najczęściej w elektronicznych oświadczeniach woli - błąd co do przedmiotu czynności prawnej
 - gdy opis przedmiotu zamówienia różni się od otrzymanego towaru, nie odpowiada stanowi rzeczywistości, adresat oświadczenia może ponosić odpowiedzialność za wywołanie błędu.

- Skonstruowanie formularza na stronie WWW, który nie pozwala potwierdzić zamówienia, może być uznane za wywołanie błędu przez adresata oświadczenia, chociażby bez jego winy.

- Błąd co do osoby

→ wykorzystanie cudzych danych osobowych czy numeru karty kredytowej **nie jest błędem** przy składaniu oświadczenia woli (sprawa odpowiedzialności karnej czy też cywilnej za bezprawne wykorzystanie cudzych danych to zupełnie inna kwestia)
- osoba, pod którą się podszyto, **nie złożyła żadnego oświadczenia woli**, podobnie jak przy sfalszowaniu podpisu pod tradycyjnym dokumentem.

- Błąd co do treści obowiązującego prawa

→ osoba klikająca myszką na pole „zamawiam” jest przekonana, że dokonuje czynności „nie na serio” ze względu na prawną niedopuszczalność składania oświadczeń woli w ten sposób (co jest oczywiście nieprawdą).

POŚLANIEC

- Art. 85 KC. Zniekształcenie oświadczenia woli przez osobę użytą do jego przesłania ma takie same skutki, **jak błąd** przy złożeniu oświadczenia.

→ analogia między działaniem posłańca (człowieka) a systemem teleinformatycznym, przy pomocy którego złożono oświadczenie woli (usługodawca zapewnia przesyłanie oświadczeń woli);

→ przyjmuje się, że art. 85 KC ma zastosowanie również do zniekształcenia treści oświadczenia woli wywołanego przez osobę trzecią, włamującą się do systemu teleinformatycznego, nie biorącą udziału w przekazywaniu oświadczenia.

PODSTĘP

- Art. 86. § 1 KC. Jeżeli błąd wywołała druga strona podstępnie, **uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia woli** złożonego pod wpływem błędu może nastąpić także wtedy, gdy błąd nie był istotny, jak również wtedy, gdy nie dotyczył treści czynności prawnej.

§ 2. Podstęp osoby trzeciej jest jednoznaczny z podstępem **strony**, jeżeli ta o podstępie **wiedziała i nie zawiadomiła** o nim drugiej strony albo jeżeli **czynność prawna była nieodpłatna**.

- Świadome, umyślne działanie podejmowane w celu skłonienia innej osoby do złożenia oświadczenia woli o określonej treści
→ np. umieszczenie na stronie WWW informacji, że ściąganie danego oprogramowania jest nieodpłatne, podczas gdy wymaga wykupienia licencji.

GROŹBA

- Art. 87 KC. Kto złożył oświadczenie woli pod wpływem bezprawnej groźby drugiej strony lub osoby trzeciej, ten może uchylić się od skutków prawnych swego oświadczenia, jeżeli z okoliczności wynika, że mógł się obawiać, iż jemu samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste lub majątkowe.
- Bezprawne działanie drugiej strony lub osoby trzeciej w celu wymuszenia złożenia oświadczenia woli określonej treści.
- Groźba musi być realna, rodzić poważne niebezpieczeństwo osobiste lub majątkowe dla autora oświadczenia lub innej osoby.
- Groźba nie pozbawia jednak osoby składającej oświadczenie możliwości wyboru.

UCHYLENIE SIĘ OD SKUTKÓW OŚWIADCZENIA WOLI

- Art. 88. § 1 KC. Uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia woli, które zostało złożone innej osobie pod wpływem **błędu** lub **groźby**, następuje przez oświadczenie złożone tej osobie na piśmie.

§ 2. Uprawnienie do uchylenia się wygasa: w razie błędu - z upływem **roku od jego wykrycia**, a w razie groźby - z upływem **roku od chwili, kiedy stan obawy ustał**.

